

M.A.1

PPT- Indian Political Thought

Prof. Darshan kaur

ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅਰਥ ,
ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ
ਚਿੰਤਨ

ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅਰਥ:- ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਯੁੱਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਚਾਰ ਵੇਦ ਹਨ:-

- ਰਿਗ-ਵੇਦ
- ਯਜੁਰ ਵੇਦ
- ਅਥਰਵ ਵੇਦ
- ਸਾਮ- ਵੇਦ

- **ਰਿਗ-ਵੇਦ:-** ਰਿਗ ਵੇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਰਿਗ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਅਤੇ ਵੇਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਗਿਆਨ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਗਵੇਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ। ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਦਸ ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

- **ਸਾਮ ਵੇਦ:-**ਸਾਮ ਵੇਦ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ - ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਛੇ ਸਬਕ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁਰਤਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਨਸ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- **ਯਜੁਰ ਵੇਦ:-**ਯਜੁਰ ਵੇਦ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸਾਮ ਵੇਦ ਦੀ ਤਰਾਂ ਇਹ ਵੇਦ ਵੀ ਰਿਗਵੇਦ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ

- **ਅਥਰਵ ਵੇਦ:-** ਅਥਰਵ ਵੇਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸੁਤੰਤਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ, ਕਲਾ, ਸਾਇੰਸ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਹੈ।

ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ

(Social system of Vedic period)

1. ਵਰਣ-ਵਿਵਸਥਾ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਗਠਨ:- ਵਰਣ

ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਵੰਡ ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ

ਚਾਰ ਵਰਣ :-

- ਬ੍ਰਾਹਮਣ
- ਖੱਤਰੀ
- ਵੈਸ਼
- ਸੂਦਰ

- ਪੜਨਾ ਪੜਾਉਣਾ / ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੀ।
- ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਕੱਸ਼ਤਰੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ।
- ਆਰਥਿਕ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵੈਸ਼ ਵਰਣ ਵਰਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ।
- ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੂਦਰ ਵਰਣ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

2. ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਵਸਥਾ:- ਵੈਦਿਕ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵਰਣਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 25 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਮਚਾਰੀ ਆਸ਼ਰਮ
- 26 ਸਾਲ ਤੋਂ 50 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਆਸ਼ਰਮ
- 51 ਸਾਲ ਤੋਂ 75 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਵਾਣਪਰਤ

- ਬ੍ਰਮਚਰਇਆ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।
- ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ,ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।
- ਵਾਣਪ੍ਰਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

- ਸੰਨਿਆਸ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲਗਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ

(Political system of Vedic period)

1. ਵੈਦਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

- ਦੈਵੀ ਸਿਧਾਂਤ
- ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਧਾਂਤ
- ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਝੋਤੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ
- ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ

2. ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ
3. ਰਾਜ ਦੇ ਤੱਤ
 - ਰਾਸ਼ਟਰ
 - ਵਿਸ਼ਾ
 - ਕਸ਼ੱਤਰ
 - ਬ੍ਰਹਮ।
4. ਰਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ
 - ਸੁਆਮੀ ਜਾਂ ਰਾਜਾ
 - ਸਹਾਇਕ ਮੰਤਰੀ
 - ਪ੍ਰਜਾ
 - ਦੁਰਗ

- ਕੋਸ਼
- ਫੌਜ
- ਮਿੱਤਰਤਾ

5. ਰਾਜਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਤਪਤੀ
6. ਸਭਾ ਅਤੇ ਸਮਿਤੀ
7. ਮੰਤਰੀ - ਪਰਿਸ਼ਦ
8. ਵੈਦਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ
9. ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸੋਮੇ ਅਤੇ ਸਾਧਨ
10. ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਰਵ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ
11. ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
12. ਟੈਕਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

Thank

You